

Socialmedicinsk tidskrift

Sjuttioandra årgången häfte 4-5 1995

Redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare

Stiftelsen Socialmedicinsk tidskrifts styrelse:

Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i medicinsk rehabilitering, Stockholm
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Primärvård - vision och verklighet

Dagens primärvård med vårdcentralen som bas är drygt 25 år gammal. Sedan den första vårdcentralen öppnades i Dalby 1968 har det tills idag inrättats ca 1000 vårdcentraler. Det har onekligen hänt en del under denna period. De senaste fem åren har emellertid inneburit en acceleration i förändringstakten. ÄDEL-reformen, husläkarreformen, de nya ekonomiska styrformerna inom landstingen, primärkommunal primärvård samt privatisering utgör några av de viktigaste förändringarna för primärvården under senare år.

För några år sedan, före dessa förändringar, påbörjades ett forskningsprojekt vid Enheten för forskning inom primärvård- och socialtjänst, Uppsala universitet, med avsikt att studera utvecklingen av primärvårdsidéerna och deras förverkligande. Resultat från några av dessa studier föreligger nu och presenteras här. Andra resultat har publicerats i tidigare sammanhang.

I detta temanummer av Socialmedicinsk tidskrift beskrivs och analyseras några viktiga drag i primärvårdens utveckling från 1940-talet fram till idag. I elva artiklar av tretton olika författare (alla med tidigare eller nuvarande anknytning till Enheten för forskning inom primärvård och socialtjänst) belyses både primärvårdens verklighet och idéer. Två huvudlinjer kan skönjas i temanumret: den första

delen beskriver primärvårdsutvecklingen medan den andra delen fokuserar på centrala områden inom primärvården.

Ingvar Krakau, Dagmar Lagerberg, Kristina Bränd Persson och Bengt Haglund, Ulrika Winblad samt Claes-Göran Westrin behandlar alla olika utvecklingsaspekter. Utförligt och livligt får vi ta del av utvecklingen från provinsialläkärväsendets uppgång till husläkarsystemets fall.

I detta inryms en redogörelse av Dagmar Lagerberg för den primärvårdsideologiska debatt som förts i Läkartidningen och Socialmedicinsk tidskrift under åren 1968-90 med fokus på de primärvårdsideologiska meningsskiljaktigheterna. Några grundläggande polariseringar är: generalistvård-specialistvård, banala-svåra sjukdomar, befolknings-individperspektiv, prevention-terapi, förståelse-förklaring och myndighets-frihetsperspektiv.

Ulrika Winblad skriver om den politiska debatten som fördes vid husläkarsystemets införande och redogör särskilt för de bakomliggande motiven.

Kristina Bränd Persson och Bengt Haglund beskriver resursutvecklingen i den öppna primärvården i förhållande till övrig vård under den senaste 20-årsperioden. Frågan som besvaras är hur primärvården prioriterats i detta avseende.

I den andra delen av temanumret behandlas vissa centrala områden såsom olika yrkesgruppers situation, preventionsarbete, kontinuitetsaspekter och samverkan mellan primärvård och socialtjänst. Ett viktigt och ibland försummat område är preventionsarbetet som sätts in i ett historiskt sammanhang av Kurt Svärdsudd.

Primärvården har ofta framhållits som ett teamarbete. En central person i teamet är distriktssköterskan. I en artikel av Margaretha Ehnfors och Kerstin Nordstrand beskrivs distriktssköterskans mångskiftande arbetsuppgifter med hjälp av en modell för dokumentation av omvårdnad.

Kravet på helhetssyn i behandlingsarbetet har hävdats under lång tid och samarbete mellan socialtjänst och medicinsk service har varit ett led i en sådan filosofi för omsorg. Ragnar Berfenstam, Bengt Haglund och Willy Karlsson redogör för några studier, som beskriver i vilken omfattning en integration mellan socialtjänst och primärvård kommit till stånd.

Försöken med primärkommunal primärvård kan ses som ett led i en process med integrationssträvanden på olika nivåer i kommunerna och landstingsorganisationen. Kristina Bränd Persson och Lars Borgquist ger exempel på problem och möjligheter som uppstår när primärvården helt eller delvis integreras i en kommunal organisation. Exempelen är tagna från såväl tidigare som pågående försöksverksamheter.

Patient-läkarkontinuiteten inom primärvården har under flera år varit föremål för stort intresse, särskilt i debatten inför husläkarreformen. Kontinuitet kan också ses som en kvalitetsindikator för vård. Björn Smedby, Kristina Bränd Persson och Lars Borgquist beskriver besökskontinuiteten vid Tierps vårdcentral under en 15-årsperiod med hjälp av tre kontinuitetsmått.

Vid införandet av olika styrmodeller i sjukvården är det angeläget att särskilt beakta hur styrningen påverkar de sociala skillnaderna i vårdutnyttjandet. Bengt Haglund konstaterar i sin artikel att den öppna sjukvården i stora drag måste anses jämlik men redovisar data som visar på växande ojämlikheter redan före införandet av ekonomiska styrmodeller. Det är en angelägen uppgift att följa vårdutnyttjandets sociala fördelning, inte minst inom primärvården som redan tidigare haft ett selekterat patientklientel.

Vi är i ett skede av primärvårdsutvecklingen då flera alternativ är möjliga med hänsyn tagen till tunga besparingskrav de närmaste åren: kommunalisering av hela primärvården, återgång till en landstingsmodell med vårdlag och ett geografiskt områdesansvar, modifierad husläkarmodell med listsystem av något slag, nedläggning av vårdcentraler i tätorter eller tvärtom utökning av vårdcentraler på bekostnad av den öppna specialistvården.

De elva artiklarna ger ingen helhetsbild, men väl en uppfattning om hur mångfacetterad den svenska primärvården är. Vilken riktning utvecklingen än tar så är det viktigt att beslutsfattare har god kunskap om primärvårdens verksamhet och nuvarande villkor. Förhoppningsvis kan vårt temanummer bidra i detta hänseende.

Lars Borgquist Ulrika Winblad Bengt Haglund Björn Smedby

Gästredaktörer för detta temanummer har varit distriktsläkaren och t f professor i hälso- och sjukvårdsforskning Lars Borgquist, forskningsassistenten Ulrika Winblad, docenten i hälso- och sjukvårdsforskning Bengt Haglund samt professorn i hälso- och sjukvårdsforskning Björn Smedby.

Ett stort tack till sekreterare Eeva Thümer som förtjänstfullt bidragit till framställningen av detta nummer.